

ДЪРЖАВНИЯТ ПЛАН-ПРИЕМ – МНОГО ШУМ ЗА НИЩО

Митко Христов Кунчев

Едно от най-важните събития в живота на българския ученик е преминаването от седми в осми клас. Той ще започне професионална или профилирана подготовка. Някои от основните принципи за реализиране на образованието, според Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) са: ориентираност към интереса и към мотивацията на ученика; равен достъп до качествено образование; автономия за провеждане на образователни политики, самоуправление и децентрализация. Учениците имат право да бъдат зачитани, като активни участници в образователния процес и да избират профила и професията, по които ще се обучават. От друга страна, всеки гражданин упражнява правото си на образование съобразно своите предпочитания и възможности в училище по негов избор. За съжаление, този избор може да се реализира, само ако в някоя наредба или указание не е предвидено друго. Съдбите на много ученици са в ръцете на двама човека – на министъра и на началника на регионалното управление на образованието (РУО). Министърът е специализиран орган за управление на системата на училищното образование и упражнява контрол върху дейността на всички институции. Той е в центъра на образованието и чрез държавния план-прием, определя в кое училище, колко и какви паралелки да има.

Да разгледаме по-подробно процедурата за съставяне и утвърждаване на държавния план-прием (ДПП). Съществуването му е предвидено в раздел IX на ЗПУО и в раздел III на Наредба 10 за организация на дейностите в училищното образование. Текстовете предвиждат за всяка област да се определят броят на паралелките по училища, броят на местата в паралелките и профилите и специалностите от професии по паралелки. Никъде не е предвидено разработване на допълнителни правила за подготовката на ДПП, нито става дума за определяне от министъра на целеви стойности. Въпреки това, в последните години той дава писмени указания, които нямат нищо общо с отбелязаните вече принципи и права.

Да разгледаме писмо с изх. № 9105 - 397 от 25.11.2022 г. от министъра до началниците на РУО. В него се казва: „С оглед осигуряване на кадри за пазара на труда на базата на реализирания държавен план-прием за всяка област за учебната 2023/2024 година са определени прогнозни целеви стойности на местата за прием на ученици в професионални гимназии и в паралелки с професионална подготовка, прогнозни целеви стойности на приема в STEM профили и професии, както и максималният брой паралелки в осми клас за всяка област“. Както ще прочетете и по-надолу, единствената грижа на министъра е осигуряването на кадри за пазара на труда и затова се фокусира върху приема в професионалните паралелки. Подготовката на ученици, които ще продължат ефективно образованието си във ВУЗ не е на дневен ред, профилираните гимназии не представляват интерес за държавата, те са общински училища. Към писмото има три приложения.

Приложение 1. съдържа Правила за планиране, утвърждаване и реализиране на държавния план-прием в VIII клас и на допълнителния държавен план-прием в XI клас в неспециализираните профилирани и професионални гимназии, средните и обединените училища. Правилата имат следните конкретни цели:

- Ориентиране и насочване на учениците към специалности от професии и профили, които ще им позволят ефективно да се реализират на пазара на труда;

- Увеличаване на приема на ученици за учебната 2023/2024 година в посока на STEM профили и професии;

- Повишаване на дела на приетите в VIII клас ученици в професионални гимназии и в паралелки с професионална подготовка (съгласно целевите стойности по области).

По-нататък на РУО се възлага задачата да работят за повишаване на дела на приетите ученици на места по държавния план-прием в VIII клас в професионалните гимназии и в паралелките с професионална подготовка съгласно зададените целеви стойности. Както се вижда, държавният план-прием е средство за осигуряване на ученици за професионалните гимназии. Няма нужда тези училища да се стараят да направят обучението по-привлекателно и да повишават интереса към тях, те разчитат на държавния план-прием. Не е важно дали учениците, завършили обучение в професионални паралелки започват работа по специалността и до колко се осигуряват кадри за пазара на труда. Любопитно е, докога министърът ще изисква да се повишава дела на приетите в професионални паралелки? Може би, докато бъдат закрити всички профилирани гимназии?

В Приложение 2. се съдържа списък на STEM профили и професии. Посочени са общо 240 STEM специалности от 94 професии и четири STEM профила. Министърът е преценил, че STEM професии са: озеленител, лесовъд, рибовъд, фермер, оператор в минната промишленост, корабен монтьор, електромонтьор, технолог в хранително - вкусовата промишленост и други подобни. Министърът така е преценил, така е написал. Интересно е кои професии не са STEM?

Безспорно, най-важно е съдържанието на Приложение 3. В него за всяка област за посочени три целеви стойности – максимален брой паралелки в осми клас, процент места за професионална подготовка и процент места за STEM обучение. Например за област Русе целевите стойности са: максимален брой паралелки в осми клас – 67, от тях 60,08% трябва да са за професионална подготовка и 60,13% трябва да са за STEM обучение. За Хасково стойностите съответно са 80 паралелки, 56.36% и 59,98%.

Областите, които имат зададен най-висок процент прием в професионални паралелки са Враца – 75,64% и Монтана – 71,96%. На сайта <https://www.regionalprofiles.bg> за област Враца ще прочетете, че състоянието на икономическото развитие, на пазара на труда, на демографията и на културата е незадоволително. За Монтана пише, че е сред областите със сравнително ниски доходи и стандарт на живот, на пазара на труда тенденциите са неблагоприятни и има ниската образованост на работната сила. Най-привлекателната и развита част от страната – София-град има един от най-малките проценти за прием в професионални училища - 42,30%. Това е резултата от държавния план-прием.

Много въпроси възникват във връзка с числата от Приложение 3.

Как се определя максималният брой паралелки в една област? Вероятно броят на учениците в седми клас се дели на 26 (броят на учениците в една паралелка). Например в област Русе, броят на учениците е 1729, следователно максималният брой паралелки е 67. Този начин на пресмятане е удобен за много директори. Той гарантира набирането на ученици, но за съжаление премахва конкуренцията. Достатъчно е директорът да е в добри отношения с началника на РУО, за да си набави ученици. По-добре е определянето на броя паралелки в осми

клас да става на базата на принципи – ако училището е на една смяна, то има право само да определи броя на паралелките в осми клас, при условие, че има материална база, кадри и няма риск да премине към двусменно обучение. Ако училището е на две смени, то броят на паралелките в осми клас трябва да се коригира, докато премине към едносменно обучение. Така правото на избор на ученика ще бъде ограничено само от обективни фактори, а не от субективната воля на началника. Проблемът с липсата на интерес към дадено училище се решава или като се смени ръководството му, или като се реструктурира мрежата от училища.

Кой, как, защо и на какво основание, задава целевите стойности, които определят процента професионални паралелки? Защо процентът професионални паралелки в Русе е 60,08%? Защо не е 62% или 58%? Всяка промяна на процента с 1,5 превръща една професионална паралелка в профилирана и обратно и променя съществено образованието на 26 ученици. Представете си това число на национално ниво. Така министърът (началникът на РУО) играе ролята на бог, а правата на учениците, автономията на училищата и ролята на местното самоуправление се изпаряват. Годината е 2022! Мислехме си, че авторитарният комунизъм е в историята.

Началникът на всяко РУО получава целевата стойност за максимален брой паралелки за своята област и се заема да разпредели порциите между училищата, като трябва да постигне една единствена цел – да спазва целевата стойност за прием в професионалните паралелки. Започва трескава работа, в която освен МОН, РУО и всички училища се включват Агенцията по заетостта, работодателите, представителните организации на работодателите и на работниците и служителите на национално ниво и браншови организации, областните управители и кметовете на общини. Събират се предложения, заседават различни комисии, следят се критерии, водят се дискусии до първи март, когато началникът на РУО отива в МОН и представя на министъра общеното предложение за държавния план-прием. След като получи благоволенieto му, утвърждава плана до 30 април със своя заповед. Трябва да бъде ясно, че в тази процедура административният орган (началникът на РУО) действа в условията на оперативна самостоятелност, негово е правомощието да прецени, колко и какви паралелки следва да се утвърдят. Началникът е прав, когато съгреша дори.

След като разгледахме особеностите на държавния план-прием, остана да отговорим на най-важния въпрос – решават ли се проблемите на пазара на труда, чрез тази процедура, т.е. има ли полза от държавния план-прием. МОН предостави информация за реализацията на учениците, завършили държавните професионални гимназии в град Русе през 2022 г., която е събрана посредством анкетно проучване. Съгласно препоръката на ЕС, такива проучвания се осъществяват една и пет години след завършването, за да може да се очертае тенденция. Общият брой завършили държавните професионални гимназии в Русе през 2022 г. е 455. От тях работа по специалността са започнали едва 103 (23%), работа не по специалността са започнали 99 (22%), продължили са образованието си във ВУЗ 224 (50%), а за останалите 29 няма информация. Ограничаването на правото на избор от учениците, пренебрегването на училищната автономия, избягването на конкуренция между училищата и административната принуда, доведе едва 23% от учениците до очакваната реализация. Същият процент, а вероятно по-голям би се получил, ако няма държавен план-прием.

Държавният план-прием е най-безсмислената и вредна дейност описана в ЗПУО и Наредба 10. Тя трябва изцяло да бъде заменена от принципи, които не зависят от един началник, например:

- Всички неспециализирани училища са общински;
- Не се ограничава приема в училища, които учат на една смяна;
- План-приемът се обсъжда, подготвя и реализира на местно ниво – община и област, като решението се взема от общинския съвет;
- Регулирането на профили и професии се съобразява с интересите на учениците, потребностите на бизнеса и се реализира и чрез реструктуриране на училищната мрежа.

За сега държавният план-прием е много шум за нищо.

18 декември 2022 година